

Norges Indskrifter med de ældre Runer.

Udgivne

for

Det Norske Historiske Kildeskriftfond

ved

Sophus Bugge.

Christiania.

A. W. Brøgers Bogtrykkeri.

1895.

Lister og Mandals Amt.

11. Aagedal.

Literatur. Brev fra A. Lorange til S. Bugge, dateret Bergen 1ste Nov. 1879 (i Runearkivet i Christiania). — A. Lorange i Aarsberetning for 1879, S. 238 Nr. 20 g, Tavle VII Fig. 42 (Tegning efter Originalen); jfr. Aarsberetning 1882 S. 115 Nr. 147. — Stephens Runic Monuments Vol. III (1884), S. 261 f. ifølge Meddelelser fra A. Lorange (med Tegning efter en Elektrotyp af Originalen). — Bemærkninger af I. Undset ved en Undersøgelse af Originalen i Bergen, daterede Oktober 1887 (i Runearkivet i Christiania). Han bemærker: „Tegningen i Aarsberetningen er i det hele bedre end den hos Stephens“. — Japetus Steenstrup, Yak-Lungta-Bracteatene, Tab. III, 21 (Gjentagelse af Tegningen hos Stephens).

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen ved Prof. O. Rygh og Udgiveren.

Tegninger. Øverst er her paa S. 188 meddelt Tegning af den hele Bracteat i naturlig Størrelse og en Tegning af Partiet under Hempten i tredobbelt Størrelse, begge udførte efter Originalen af H. Mathiesen under Tilsyn af Prof. O. Rygh og Udgiveren. Dog har jeg ingen Indflydelse havt paa Gjengivelsen af Partiet under Hempten. Dette er nøiagtigere gjengivet paa den Tegning, der er i tredobbelt Størrelse, end paa den, som er i naturlig Størrelse. Herunder er meddelt phototypisk Gjengivelse af en Photographi i tredobbelt Maalestok. Denne Photographi, som er udført af Photograph Væring, er paa enkelte Steder retoucheret for at skjule tilfældige nye Streger paa Originalen eller for at lade gamle betydningsfulde Streger, som var traadt i Skyggen, træde frem.

Den 31te Oktober 1879 indkom til Bergens Museum et stort Gravfund fra Ytre Aagedal¹⁾ i Bjelland Sogn og Præstegjeld, Mandals Fogderi, Lister og Mandals Amt. Om Fundet, der bevares i Museet som Nr. 3410 og 4132, har A. Lorange offentliggjort Meddelelser, af hvilke jeg her giver følgende af Prof. O. Rygh forfattede Bearbejdelse.

¹⁾ Matr. Gaards-Nr. 35. Aagedal, oldn. *Akradalr* (Dipl. Norv. VI Nr. 424; XI Nr. 158; XIII Nr. 152) (O. Rygh).

„Fundet blev gjort i en Langhaug, bygget af større og mindre Stene i Form af et Sadeltag, i et 5 m. langt og 1.3 m. bredt Gravkammer, der, som oftere er Tilfældet med Gravkamre fra den ældre Jernalders senere Del i den sydvestlige Del af Norge, bestod af en i den faste Jordbund under Haugen nedskaaet Fordybning, omtr. 1 m. dyb, dækket med 5 svære Stenheller, der hvilede umiddelbart paa Auren. I Enden af Gravkammeret fandtes en Mængde „Aske“ og Kul og brændte Stene, i Lerurnerne „Aske“ og Grus. Af Oldsager fandtes følgende:

a) 2 Lerurner og større eller mindre Stykker af 3 andre. Af de 2 hele var den ene urtepotteformet (som Rygh, Norske Oldsager fig. 370—377), og den anden tilhørte Typen fig. 361 sammesteds. Af de 3 i Brudstykker bevarede havde den ene, hvoraf kun et Randstykke var tilbage, været urtepotteformet, og de to antagelig af Typen fig. 365 i „Norske Oldsager“.

b) Et af Ild skadet Glasbæger af samme Art som „Norske Oldsager“ fig. 337, 338, med paastøbte Glastraade paa Ydersiden.

c) Den i det følgende behandlede Guldbrakteat og en anden mindre, uden Indskrift, den sidste afbildet i Aarsberetning 1879 fig. 42. Den har samme Slags Præg som Runebrakteaten (et Hoved over et firføddet Dyr; foran Hovedet noget, der sandsynlig er Forvanskning af den paa saadanne Brakteater hyppigt paa dette Sted anbragte Fugl).

d) En stor Spænde af forgyldt og med Niello indlagt Sølv, desuden prydet med indfattede blaa Glasstykker, af den for „Mellemjernalderen“ særegne Form, som „Norske Oldsager“ fig. 259 o. lign. Stykkets Længde er 11.7 cm.

e) En Spænde af forgyldt og nielleret Sølv af Form som „Norske Oldsager“ fig. 256, 7 cm. lang, samt 2 mindre Sølvspænder af samme Form.

f) 2 Broncespænder, af hvilke kun den ene, der har korsformet Overstykke og halvrundt Nederstykke med takket Rand, er fuldstændig.

g) 6 smaa forgyldte Knapper til en Hegtespænde, som „Norske Oldsager“ fig. 269, og en større Knap af samme Slags.

h) En Beltering af Bronze (som „Norske Oldsager“ fig. 321, 322), med et trekantet Udspring fra Ringen, i hvilket endnu hænger en Remholder med en Stump af en Læderrem.

i) En Broncenøgel, af samme Slags som de i „Norske Oldsager“ fig. 163 afbildede, oventil formet som et Dyrehoved.

j) 2 dreiede Sneldehjul af Sten.

k) Et Redskab af Jern som „Norske Oldsager“ fig. 150, med en Rest af Træskaftet, der har været afsluttet med en tynd oval Jernholk, i Enden lukket med en Jernplade.

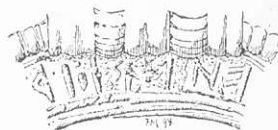
l) Smaastykker af fint vævet Tøi.

m) 2 smaa Glasperler (først fundne senere i det fra Haugen udkastede Grus).

Fundets Indhold viser uimodsigelig, at Graven tilhører en Kvinde. Dets Tid maa efter flere af de fundne Oldsager, navnlig de urtepotteformede Urner, Glaskarret, Spænderne og Hegtespænderne, saavidt Oldsagerne kunne bedømmes efter de foreliggende Oplysninger, antages at falde i den ældre Jernalders aller-sidste Aarhundreder, snarest vel henimod Aar 700.“

1/1

3/1

Runebracteaten (Nr. 95 hos Stephens), der, som Bracteater sædvanlig, er forsynet med paaloddet Hempe og Perlering (riflet Ring), har med denne Ring et Tværmaal af 2.9 Cm. Fremstillingen er en paa Bracteater sædvanlig: et Menneskehoved over et med Brystgjord og Buggjord forsynet firføddet, langhalet Dyr, som mest synes at ligne en Hest. Foran Dyrets Pande og Øren er en Gjenstand, der ligner et Par Horn, paa hvis to Ender tre smaa runde Kugler er anbragte. Foran Menneskeansigtet er et Hagekors. Haaret stritter ud fra Hovedet. Til høire fra Øret stikker ud noget, der ser ud som en flettet Pisk af Nakkehaar. Over og bag Menneskehovedet er tegnet smaa runde Kugler. Nærmest beslægtet er Fremstillingen paa Bracteaten Nr. 56 Steph. (fra Fyn), men denne er vendt til den anden Side.

Runeindskriften, hvis fleste Runer vende mod venstre, gaar helt rundt Bracteatens Rand. Under Hempen er Runerne meget utydelige. Prof. Rygh gjør mig opmærksom paa, at dette Parti af Indskriften er skadet ved klodset Paa-

lodning af Hempen, hvorved Slaglod delvis er løbet ud over Runetrækkene, som maaské tillige har lidt ved Heden og ved Stød eller Tryk. Derfor har det ikke kunnet undgaaes, at den her meddelte Tegning af Trækkene under Hempen beror paa et subjectivt Indtryk.

Jeg skal først uden noget Hensyn til Indskriftens formodede Indhold gjennemgaa Runerne en for en. Jeg begynder derved af Grunde, som i det følgende skal nævnes, med Runen **1**, som staa tilhøire under Hempen, saa at Staven er udenfor Hempen men Kvistene under Hempen. Jeg regner denne Rune som Rune 1. Ved min Gjengivelse i det følgende vender jeg Runerne om mod høire (undtagen Rune 5—6).

Rune 1 er sikkert **1 a**.

Det følgende Tegn, hvis øverste Del er skadet af Slagloddet, kan være **H h** vendt mod venstre; man ser tydelig to rette Stave og mellem dem en Tværestreg, som skraaner opad mod venstre. Baade i Loranges Brev og paa Tegningen i Aarsberetn. er her tegnet den mod venstre vendte Rune **1** og til venstre derfor **1**. Ogsaa jeg troede at se dette, endnu inden jeg havde nogen Forestilling om Indholdet. Jeg holder det efter Tegnets Form endnu for muligt, at her skal læses **1 | 1i**, idet jeg antager, at øverste Skraastreg paa **1** kan være ødelagt af Slagloddet. Prof. Rygh tror, at her ikke kan læses **1 |**, fordi **1** da vilde have staaet lige ind paa den følgende Rune og nærmere ved denne end ellers to Runer i Indskriften staa ved hinanden. Men jfr. R. 5—6. Jeg tæller dette Tegn **h** eller **1i** som R. 2—3.

R. 4 er temmelig sikkert **1 |** vendt mod venstre. Man ser ikke mere end én Kvist. Denne staa saa høit oppe, at der ikke kan have været en Kvist høiere oppe, som er bleven skjult af Hempen eller ødelagt af Slagloddet. Runen synes altsaa ikke at kunne have været **1 a**.

De følgende Par Runer er meget utydelige. Under den af Hempens to riflede Ringe, som er til venstre, ser man en smal Zikzakstreg. Denne synes efter sin Form at maatte være, som Prof. Rygh formoder, enten **5 s** eller den kantede Sidestav til venstre af **1 r**. Rygh formoder, at Trækkene i denne Stav ved Beskadigelse er blevne smalere end Runerne i Almindelighed. Hvis denne Rune er **s**, er der til høire for den efter **1** Plads til 2 Runer. Hvis den er **r**, da er til høire for den efter **1** Plads til én Rune. Jeg tror til venstre for **1** at øine **1Y 1r**, saa at venstre Kvist af **Y** staa lige indpaa den rette Stav af **r**-Runen. Af **Y 1** synes venstre Kvist, som er lidt krummet, mig tydeligst; men jeg tror ogsaa at øine Dele af Staven og af høire Kvist. Man kan af Photographiet (men ei af Tegningen) faa en Forestilling om denne Rune. Prof. Rygh kan ikke se **Y** og tror, at det, som jeg ansér for Kviste og for Dele af Staven, ikke er andet end tilfældige Op-hobninger af Slaglod. Jeg tæller de Tegn, i hvilke jeg tror at finde **1r**, som R. 5—6.

R. 7 er sikkert **1 i**. Runen er oventil ikke saameget skadet af Slagloddet, som Tegningen i naturlig Maalestok antyder.

R. 8 er en meget kort Stav, der ikke rækker saa langt ned som de andre Runer og som oventil er skadet af Slagloddet. Nudentil er den lidt tilspidset, idet Runens høire Kant nedentil krummer sig lidt til venstre. Runen kan efter Formen neppe være ment som andet end **1 k** vendt mod venstre. Mellemrummet mellem de to omstaaende rette Stave (R. 7 og R. 9) er for trangt til, at R. 8 kan tages for **1**, hvilket ogsaa ellers forekommer mig lidet rimeligt.

R. 9 **1 i**. — R. 10 **1 1**, ikke **w**. — R. 11 **1 i**. Nederdelen mangler ved Feil i Stemplet.

R. 12 **Y R**. Staven nedenfor den tredelte Top mangler paa Grund af Feil i Stemplet. Kvisten til venstre gaar ubetydelig længere ned end den til høire. Til venstre for denne Rune bøier den indre Rammestreg sig op ved Feil i Stemplet. — R. 13 **f a**. — R. 14 | i, temmelig kort. — R. 15 **M e**. — R. 16 | i. — R. 17. En uheldig formet Rune, der neppe er **u**, da R. 21, som sikkert er **u**, er forskjellig. Snarere **R r**. Sidestaven er nedentil krummet lidt udad. En kort Tværstreg nederst paa Sidestaven maa være betydningsløs. — R. 18 har ikke rigtig Runeform. Fra den lodrette Stav udgaar der til venstre en Sidestav af en feilagtig Form. Man kan ikke af Tegnets Figur alene bestemme, hvorledes det fra først af har været ment. Se herom mere i det følgende.

R. 19 **M d**. — R. 20 | i.

R. 21. Herfra til og med R. 32 er Runerne tildels vendte til en anden Side end de foregaaende Runer. Noget lignende forekommer ogsaa i Myntindskrifter. Saaledes er f. Ex. paa den hos Stephens Run. Mon. II, 563 afbildede Mynt, der er funden ved Wyk i Nærheden af Durstede i Holland og hvis Advers har en angelsaksisk Runeindskrift, anden l-Rune vendt op og ned i Forhold til første.

Rune 21 **u** med Benene udad og med den kantede Sidestav mod Indskriftens Begyndelse. — R. 22 **H h**. — R. 23 **l l** med Toppen indad. — R. 24 | i. — R. 25. Enten **f f** med Toppen indad og uden Fortsættelse af Staven nedenfor Kvistene, eller **f a** med Toppen udad. Kvistene vende mod Indskriftens Begyndelse. Yderste Kvist er ikke forenet med Staven.

R. 26. Enten **f a** med Toppen indad eller **f f** med Toppen vendt udad. I begge Tilfælde er Runen uheldig formet. — R. 27. Uheldig formet Rune. Synes at være **l l** med Toppen vendt udad, med Kvisten mod Indskriftens Begyndelse og med Staven nedentil for kort. Neppe **k** paa skraa med Toppen vendt udad, da **k** som R. 8 er aldeles forskjellig. — R. 28 **H h**. — R. 29, hvis Kviste vende mod Indskriftens Begyndelse, er enten **f f** med Toppen vendt indad, eller **f a** med Toppen vendt udad. Mellem Rune 28 og 29 er der ved Stemplets Feil noget Kludder ved den indre Rand.

Mellem R. 29 og 30 er der for sig en i den ene Ende tilspidset Skraastreg, som skraaner mod den ydre Rand. Denne Streg maa skyldes en Forvanskning, da den ikke danner en Del af nogen rigtig formet Rune. Om Stregen er den løsrevne Stav af R. 30, vover jeg ikke at afgjøre.

R. 30. Snarest **f** med Toppen vendt indad og uden Stav nedenfor nederste Kvist. Kvistene vende fra Indskriftens Begyndelse, medens de paa R. 25, 26, 28 vende mod Indskriftens Begyndelse. — R. 31 **H h** med Tværstreg fra den ene Stavs Top til den andens Basis.

R. 32 **M d**. — R. 33 **↑ t** med Toppen indad; forholdsviis meget store Kviste, navnlig den sidste. — R. 34 | i. — R. 35 **f a**.

Herefter følger en ret Stav. Men denne synes ikke oprindelig ment som **i**, thi det følgende Tegn, som ikke er en rigtig formet Rune, er neppe ment som et kantet **p**, hvis Sidestav vender sin Spids mod Indskriftens Udgangspunkt. Snarere er den lodrette Streg i Forbindelse med det følgende trekantede Tegn Forvanskning af **M** (R. 36), af hvilken Rune de to Skraastreger, som skulde være nærmest den første lodrette Stav, mangle.

Det følgende Tegn er ikke nogen rigtig formet Rune. R. 37 skulde vistnok være **M e**, men Tværstregen naar ikke helt til anden lodrette Stav. Ogsaa paa Bracteaten Nr. 49 Steph. er Tværstregen paa den ene **M** bleven ufuldstændig, medens den paa den tilsvarende **M** paa Nr. 49 b er fuldstændig.

R. 38 **M e**. Paa Bracteaten Nr. 49 b Steph. staar to **e**-Runer umiddelbart sammen.

R. 39. **l l** vendt mod høire, uagtet Indskriften i det hele vender mod venstre.
R. 40 | i. — R. 41 **f f**; Staven nedenfor Kvistene er meget kort. — R. 42 | i.
— R. 43 Binderune af **f a** og **↑ n**. Altsaa enten **an** eller **na**.

R. 44 | i. — R. 45 **↑ t**.

Herefter meddeler jeg en Gjengivelse af den hele Indskrift. Hvor Runen lader sig efter Formen læse paa to Maader, anfører jeg begge Læsninger ved at sætte den ene Bogstav over den anden. Hvor der ikke er fuld Grund til at læse Tegnet paa mere end én Maade, men hvor Tegnet paa Originalen har en feilagtig Form eller er utydeligt, underprikker jeg den Bogstav, hvorved jeg gjengiver det.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38				
a	p	i	l	r	r	i	k	i	p	i	r	a	i	e	i	r	*	d	i	u	h	l	i	f	a	l	h	f	a	h	d	t	i	a	d	e	e				
	h	?	s								u													a	f		a														
39	40	41	42	43	44	45																																			
	l	i	f	i	a	n	i	t																																	
				na																																					

Det synes ikke vel tænkeligt, at en Mand, som vilde forsyne en Bracteate med en Indskrift, der i virkelige Ord skulde give Udtryk for, hvad han selv havde at sige, kunde indgrave i Stemplet en Indskrift saa feilagtig som den, der sees paa Aagedal-Bracteaten. Thi vi finde her flere Tegn, som ikke er rigtige Runetegn, men Forvanskninger af saadanne. Saaledes Rune 18, 36, 37 og Tegnet mellem R. 29 og 30. Ogsaa flere af de øvrige Runer er saa uheldig formede, at Aagedal-Bracteateens Stempelskjærer neppe kan være Indskriftens oprindelige Forfatter. Jeg mener derfor, at Aagedal-Bracteateens Indskrift er en forvansket Kopi af en nu tabt Bracteate-Indskrift.

Paa den anden Side skal jeg i det følgende søge at vise, at Aagedal-Indskriften er en Efterligning paa første Haand, der saa lidet har fjærnet sig fra den af virkelige Ord bestaaende Original, som maa forudsættes, at den, trods Forvanskningen af nogle Runetegn, kan, ialfald for største Del, tydes. En Række af Runeforbindelser vise sig efter mit Skjøn tydelig som ligefremme Betegnelser for virkelige Ord. Men rigtignok maa det erkjendes, at vi her ved Tolkningen af en Kopi bevæger os paa usikrere Grund end ved en Originalindskrift. Jeg sammenligner Forholdet ved Aagedal-Indskriften tildels med Forholdet ved et Haandskrift, der efter en tabt Original er afskrevet af en Skriver, som har skrevet mekanisk og ikke har forstaaet eller ikke har tænkt paa, hvad han skrev. Man baade tør og maa her enkelte Gange anvende Conjectur.

Men inden jeg kan gaa til Forsøget paa at tolke Aagedal-Bracteateens Indskrift, hvilket tidligere ikke har været gjort, maa jeg ytre nogle Ord om følgende Spørgsmaal, som man har reist: Findes der overhoved Bracteate-Indskrifter, som ligetil indeholde virkelige germanske og særlig nordiske Ord? Hertil svarer jeg. Det er paa den ene Side aldeles uimodsigeligt og almindelig anerkjendt, at mange Bracteate-Indskrifter, saaledes som de foreligger os, ikke indholde virkelige Ord i noget Sprog og ikke kan være Gjenstand for sproglig Tolkning.

Ved længere Indskrifter har dette oftest visselig sin Grund deri, at de er aldeles forvanskede Efterligningers Efterligninger, udførte uden nogen Tanke paa et sprogligt Indhold. Derved kan Originalerne have været af forskjellig Art. Men jeg erklærer det for at være paa den anden Side ligesaa sikkert og ligesaa fuldt bevist, at flere i Norden fundne Guldbracteaters Indskrifter, som er skrevne med den længere

Rækkes Runer, indeholde virkelige Ord i det samme nordiske Sprog som det, hvori de med samme Slags Runer skrevne Indskrifter paa nordiske jordfaste Mindesmærker er affattede. Sagkyndige tør f. Ex. ved flere paa Bracteater forekommende Runegrupper, som **frohila** og vistnok tillige **niuwila**, ikke nære nogen Tvivl om, at de indeholde germanske Navne. Det maa ogsaa ansees for at være bevist, at Indskriften paa Tjurkö-Bracteaten (Steph. Nr. 25): **wurterunoranwalhakurne..heldar-kunimudiu** ... indeholder virkelige nordiske Ord, selv om ikke hvert enkelt Led af Indskriften er sikkert tolket. Om Betydningen af **wurterunor** bør blandt Sprogforskere ikke herske Tvivl. Ligesaa lidet nærer jeg nogen Tvivl om, at Indskrifterne paa f. Ex. Bracteaterne Nr. 57 og Nr. 96 Steph. indeholde virkelige nordiske Ord (dog paa Nr. 96 **fah** skrevet forkortet for **fahido**).

Vi har efter min Mening ogsaa sikre Exempler paa Bracteateat-Indskrifter, der er forvanskede Efterligninger af tabte Bracteateat-Indskrifter, som har indeholdt virkelige Ord, der tildels af de forvanskede Kopier kan udfindes. Saaledes er Indskrifterne paa Bracteaterne 49 og 49 b Steph. forvanskede Kopier af en tabt Indskrift; men af Kopierne kan man tydelig skjønne endel, f. Ex. at Originalen har havt **erilar**.

Jeg har allerede tidligere antaget, at flere Bracteateat-Indskrifter nævne dels den Mand, som skrev Runerne for en anden Mand, dels Eiermanden. Og i det følgende forsøger jeg at vise, at Aagedal-Bracteateats Indskrift begynder med „Rikithir eier Smykket“.

Japetus Steenstrup har i sin Afhandling „Yak-Lungta-Bracteaterne“ S. 415 (107) f. bl. a. ytret: „Ved skaarne Metal-Stempler, ensformig frembragte i et Flertal og — baade efter Analogi og talrige Fund tør man sige det — i større Mængde, kunne [Bracteaterne] ikke tænkes fremkaldte til Erindring om en Enkelt, og ikke til Gave eller Brug for en Enkelt; heller ikke kan en Enkelt ret naturligen tænkes betegnet som Ejer af dem, knap nok som Forfærdiger af Stemplet alene, eller af hele Bracteaten“.

Hertil bemærker jeg. At en Enkelt i en Bracteateat-Indskrift kan betegnes som Forfærdiger af Runerne, er bevist ved Ordene: **wurte runor** ... **heldar** paa Bracteaten Nr. 25 Steph. „Held gjorde Runerne“. Ab esse ad posse valet consequentia.

At Eiermanden kan nævnes i en Bracteateat-Indskrift, viser sig af Nr. 55 Steph. Her er skrevet under Hestens Hoved **ho * r** (jfr. **horar** Nr. 24) og oppe til venstre: **aihek þat**, d. e. eier jeg dette. Tvivlsomt finder jeg her kun Vokalen i **þat**, som er skreven **ʌ**.

Jeg indsér heller ikke, hvorfor Bracteateat-Indskrifter ei kan nævne en Enkelt som Eiermand. Thi en rig Høvding kunde jo bestille et Bracteateat-Stempel og dermed faa gjort mange Bracteater til sig. Det er jo bekjendt, at ikke faa Bracteater jævnlige blev baarne i samme Smykke¹⁾. Høvdingen kunde vel ogsaa lade Mennesker, der var afhængige af ham, bære Bracteater, i hvis Indskrift han var angivet som Eier.

¹⁾ Se f. Ex. Thomsen i *Annaler f. nord. Oldk.* 1855 S. 270.

For at kunne tolke Aagedal-Bracteatus Indskrift nogenlunde fuldstændig, maa man finde, hvor den begynder. Til nogen Veiledning herved er Sammenligning af andre Bracteate-Indskrifter. Indskriften paa Tjurkö-Bracteaten (Stephens Nr. 25), som gaar mod venstre helt rundt, synes at begynde med anden Rune til høire for Hempten (med *wurte*).

Indskriften paa Skodborg-Bracteaten (Steph. 67), som ligeledes gaar mod venstre helt rundt, synes at begynde under Hempten med 3dje Rune fra høire (med *au*). Indskriften paa Vadstena-Bracteaten (Steph. 22), som gaar næsten helt rundt mod venstre, begynder strax til venstre for Hempten. Vi ser, at Indskriften, naar den gaar helt rundt Bracteaten, pleier at begynde under eller tæt ved Hempten. Ogsaa flere Bracteate-Indskrifter, som ikke gaar helt rundt, begynde ved Hempten.

Naar vi nu efter dette søger Aagedal-Indskriftens Begyndelse under eller i Nærheden af Hempten, kan kun Bestemmelsen af Sætningens Hovedled vise os, med hvilken Rune Indskriften begynder¹).

Som første Ord læser jeg Rune 1—5 *ᚠᚢᚢᚢᚢ ᚱᚢᚢᚢᚢ*. Heri finder jeg Nom. sg. m. af et Adjectiv, som svarer til ags. *ædele*, osaks. *edili*, oht. *edili*, nyht. *edel*, der betyder „som er af god Slægt, fornem, høibaaren“. Dette Adjectiv er ved Suffixet *-ja* afledet af et Substantiv, som har betydet „Art, Beskaffenhed, navnlig godt Slag, Kjærnen eller den bedste Del af noget, god Slægt“. Dette Substantiv foreligger i oldn. *adal* neutr. (men i nynorske Bygdemaal *adel* masc. Kjærneved), oht. *adal* n. Af Adjectivstammen *apilja-* er afledet oldisl. *adili* „Hovedmand i en Retssag“, der synes at skyldes Stammeordet *adal* sit *a*. Adjectivet har jeg i Norg. Indskr. I, 107 troet at finde som første Led i *Ethelrugi* hos Jordanes. Adjectivet er i historisk Nordisk bevaret i Helsingelagens *apuls mans* „Ægtemands“, hvor Suffixet *-ull* er traadt istedenfor *-ill*. Hertil hører ogsaa *oðla* i Brages Vers:

*Gefjon dró fra Gylfa
gløð djúprøðuls oðla
.... Danmarkar auka.*

Betydningen er sandsynlig der: „fra Gylve, ham som var hovedrig paa Guld“.

Om Mandsnavnet *apilr* Lilj. 698, *apil* Lilj. 370 er sikkert, kan jeg ikke afgjøre.

I *apilr* er i opstaaet ved Indflydelse af *j* (*i*) i tredje Stavelse. *apilr* forudsætter en ældre Form **apilr*. Jeg antager, at Endelsen *-ir* samtidig har været bevaret i tostavelser Ordformer med kort første Stavelse. Endnu paa Rök-Stenen forekommer *sitir* med kort første Stavelse, medens Björketorp-Stenen har *baruta*, udtalt *brjta*, af **briutir* (*briutip*). I stedet for *-ir* i *apilr* indtræder i historisk Nordisk *-ll*. Jfr. *lausr* Björketorp.

R. 6—12 *ᚱᚢᚢᚢᚢ ᚱᚢᚢᚢᚢ* forstaaer jeg som et Mandsnavn i Nominativ. Hertil er *apilr* nærmere Bestemmelse: „den høibaarne Rikithir.“ Ogsaa paa By-

¹) Da de 3 sidste Runer til venstre under Hempten maa læses *iki*, hvorefter følger *pir*, har jeg først forsøgt at opfatte *ikipir* som *ik ipir* „Jeg Ithir“ og at antage, at Indskriften begynder hermed. Men derved kunde jeg af de Runer, som gaa nærmest forud for *ik*, ikke faa noget brugbart ud, som kunde forliges med Sporene paa Originalen. Efterat jeg paa Originalen bestemt har troet at se, at *rr* er de Runer, som gaa nærmest forud for *ikipir*, har jeg opgivet Tanken paa, at Indskriften begynder med *ikipir*, og holder den ovenfor meddelte Opfatning for den rette.

Stenen følger i **eirilar hrorar** „Krigerhøvdingen Hror“ Mandsnavnet efter den dertil hørende Bibestemmelse (Norg. Indskr. I, 101). Jfr. *heah Healfdene* Beowulf 57 „den høie Halvdan“ og Udtryk i Eddadigtene som *vápngefugr Óðinn, skírum Frey* o. s. v.

I **rikiþiá** ser jeg ikke gjerne en Afledning af et til oldn. *riksja* „herske“ svarende Verbum. Dette støttes ikke tilstrækkelig ved de af Noreen (Uppsala-studier 203) nævnte Afledninger *Sveigðir* af *sveigjask*, *lögðir* af *leggja*, *skygðir* af *skyggja*. Thi disse Ord tilhøre udelukkende det poetiske Sprog. Formerne *skyggþær*, *lögþær* („*lögþær*“) Sn. E. II, 476 tyde desuden paa, at disse Ord ikke indeholde Suffixet *-ir*, Gen. *-is*. Jeg holder derimod **rikiþiá** for samme Navn som oht. *Rihideo* Meichelbeck Hist. Frising. Nr. 654, *Rihdeo* Nr. 504 (Aar 826), ogsaa i Stedsnavnet *Rihdiosdorf* hos Meichelbeck (Aar 1030), nu „Reissdorf bei Schweidenkirchen, Landgericht Pfaffenhofen an der Ilm“ i Baiern.

rikiþiá, d. e. *Rikiþiá*, er opstaaet af en ældre Form **Rikiþewar* og vilde i gotisk Form hede **Reikjapius* eller **Reikiþius*. Jeg formoder, at man samtidig med **rikiþiá** har sagt *þewar*. Jfr. **eirilar hrorar** By. Stammens udlydende *a* er foran Nominativmærket *r* faldt bort i blekingske Indskrifter med den længere Rækkes Runer: **hāþuwulafā** Istaby, **hāþuwolafā** og **hariwolafā** Stentofta, **haeramalausr** Björketorp. Ligeledes, som det synes, paa Fonnaas-Spænden; se Norg. Indskr. I, 69. **Rikiþewar* gik vistnok først over til **Rikiþeur*, hvori *e* havde Bitone, medens *u* var ubetonet. Dette vistnok til **Rikiþēr*, **Rikiþēr*, **Rikiþēr*. Björketorp-Stenen har **uþarabaspa** af *spāhu*. **rikiþiá** har derved, at det i sidste Stavelse har *i*, ikke *e*, sluttet sig til *ia*-Stammernes Nominativform. **rikiþiá** istedenfor **Rikiþewar* er at forklare deraf, at *þewar* med Bitone har fulgt efter to Stavelser i Ordet. Min Tolkning gjendriver ikke derved, at der skrives *eggþær* med Accent over *e* i Vøluspá cod. reg. 41, *sigþær* Snorra Edda ed. A.M. II, 472, thi disse Navne er ikke fuldt analoge med hint. By-Stenen har **hrorer** (af **Hrōrēr*) med kort Vokal i sidste Stavelse.

Første Led i Navnet **rikiþiá** er Adjectivet *riksia-* „myndig, mægtig“. Dette Ord findes ofte, som det synes, som første Led af germanske Navne, uagtet det i denne Stilling er vanskeligt at skjelne fra got. *reiks* „Hersker“; saaledes f. Ex. østgot. *Ρειμουνδος*, *Riccitanic*. Sjældnere i nordiske Navne i historisk Tid, f. Ex. oldnorsk *Ríkulfr*, oldsvensk *Rikevidr*.

Andet Led i **rikiþiá** er det Substantiv, som i Gotisk heder *þius*, ags. *þeó*, *þeów*, urnord. *þewar*. Dette danner sidste Led i mange germanske Personnavne, f. Ex. **owlþuþewar** Torsbjærg d. e. *Wolpupewar*, got. *Odotheus*, oht. *Helmdeo*, ags. *Ecgþeów*, oldn. *Hamðir*, og fl. Got. *þius* gjengiver *οὐρέτης*, ags. *þeó* betyder „Træl“, ligesom det tilsvarende Hunkjønssord *þy* i Oldnorsk betyder „Trælkvinde“. Men Betydningen „Træl“ er paafaldende i saamange høibyrdige fri Mænds Navne, omend en voksen Høvding kunde betegnes derefter, at han var bleven gjort til Træl af en fiendtlig Stamme. Derfor har Ordet engang sandsynlig betydet omtrent d. s. s. *þegn* „en fri Mand, som er i en Høvdinges Tjeneste“. Denne Betydning har Ordet sandsynlig i Valsfjord-Indskriften: **ek hagustaldar þewar godagas**. Navnet **Rikiþewar*, **rikiþiá**, oht. *Rihideo* betyder vel altsaa etymologisk omtrent d. s. s. „den myndige Hirdmand“.

Tolkningen af R. 1—12 kan ikke slaaes fast, fordi flere af disse Runer, og navnlig R. 2—3 og 5—6, paa Bracteaten er usikre. Men paa Grund af Sætningsforholdet, som vil fremgaa af Forbindelsen med det følgende, holder jeg det for utvivlsomt, at vi i de nævnte Runer (eller ialfald i endel af dem) har Indskriftens Begyndelse og første Sætnings Subject, og at dettes sidste Bogstav er Rune 12.

R. 13—14 $\mathfrak{F}|\mathfrak{a}i$ betyder „eier“. Den ældre Form $\mathfrak{a}ih$ forekommer paa Fonnaas-Spænden og $\mathfrak{a}ih$ paa Bracteateat Nr. 56 Steph., medens jeg paa Upsala-Oksen læser $\mathfrak{a}h^1$). Da h , førend det faldt bort, i Oldnord. har forandret $\mathfrak{a}i$ til \mathfrak{a} og da Aagedal-Bracteaten, som vi i det følgende skal se, har \mathfrak{fahd} af $*\mathfrak{faihide}$, saa kunde man spørge, om der paa Aagedal-Bracteateats Original havde været skrevet $\mathfrak{a}h$ saaledes, at \mathfrak{N} havde havt venstre rette Stav tilfælles med den følgende Rune \mathfrak{M} . Men dette tror jeg dog ikke. Bracteateat Nr. 79 Steph. (fra Næsbyjærg i Jylland) har en Indskrift, som bestaar af to Dele, af hvilke den ene gaar fra høire mod venstre, den anden i omvendt Retning. Den første er $\mathfrak{lilira}i\mathfrak{wui}$, hvilket jeg deler $\mathfrak{lilira}i\mathfrak{wui}$. Her forstaar jeg $\mathfrak{a}i = \mathfrak{a}ih$ „eier“. $\mathfrak{a}i$ holder jeg for unøiagtig Skrivemaade for $\mathfrak{a}ih$; den er at forklare deraf, at h lød svagt. Med Skrivemaaden $\mathfrak{a}i$ for $\mathfrak{a}ih$ kan man sammenligne følgende Former i gotiske Haandskrifter: *hwarjo* Mc. 15, 6; *hwarjano* Skeir. IV b; *hwamme* Gal. 5, 3. Jfr. *aïjd* Odemotland i det følgende.

Efter $\mathfrak{a}i$ „eier“ udskiller jeg som ét Ord R. 15—20 $\mathfrak{MIR} * \mathfrak{N}|\mathfrak{e}ir * \mathfrak{d}i$; Tegnet mellem $\mathfrak{e}ir$ og $\mathfrak{d}i$ lader jeg foreløbig ubestemt. Det synes paa Forhaand indlysende, at dette Ord er Object for $\mathfrak{a}i$ „eier“ og betegner Bracteaten, paa hvilken Runerne er skrevne. Thi paa samme Maade følger i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer paa løse Gjenstande det Ord, som betegner den Gjenstand, paa hvilken Indskriften findes, umiddelbart efter Verbet „eier“. Den ene Indskrift paa Hunterston-Spænden i Skotland (Stephens Run. Mon. II, 591) begynder saaledes med: *malbrifa a talk* „Malbrida eier Fibulaen“. Ligesaa har jeg søgt at vise (Norg. Indskr. I, 57—60), at der skal læses $\mathfrak{a}ih$ „eier“ og umiddelbart derefter \mathfrak{spidul} „Spænden“ skrevet med den længere Rækkes Runer paa Fonnaas-Spænden. Paa en Bracteateat fra Næsbyjærg i Jylland (Stephens Nr. 79) er, som alt sagt, den Indskrift, som gaar mod venstre: $\mathfrak{lilira}i\mathfrak{wui}$ d. e. \mathfrak{lilira} (d. e. Navn) $\mathfrak{a}i$ (eier) \mathfrak{wui} . Det sidste Ord forstaar jeg som Object for $\mathfrak{a}i$. \mathfrak{wui} d. e. $\mathfrak{w}i$ af $*\mathfrak{wiha}$ „den hellige Gjenstand“ er Betegnelse for Bracteaten.

$\mathfrak{e}ir * \mathfrak{d}i$ maa være Intetkjønsord, thi $\mathfrak{i}t$ „det“ ved Slutningen af Indskriften henviser dertil. Fremdeles maa $\mathfrak{e}ir * \mathfrak{d}i$ ved i -Omlyd være opstaaet af $*\mathfrak{er} * \mathfrak{d}i$, ligesom $\mathfrak{e}irilar$ i Indskrifterne fra By og Veblungnes af \mathfrak{erilar} . Heraf tør sluttes, at i skal følge efter $\mathfrak{e}ir$ -. Endelig er $-\mathfrak{d}i$ tydelig Suffix. Saa meget tror jeg med Tryghed at kunne sige. Den i det følgende foreslaaede Forklaring af Ordet skal kun gjælde for en Formodning²⁾.

1) Verbet „eier“ med foranstaaende Subject formoder jeg ogsaa paa Bracteateat Nr. 30 Steph. Dennes Indskrift er en forvansket Kopi efter en tabt Original. Denne har efter min Formodning til Slutning havt $\mathfrak{a}h$ „eier“ efter et Kvindenavn paa $-\mathfrak{o}$.

2) Man kunde efter Formen af det feilagtige Tegn i Ordet gjætte paa en forvansket Gjen-givelse af $*\mathfrak{eiri}n\mathfrak{d}i$, men et saadant Ord vilde, saavidt jeg sér, ikke med nogen Rimelighed lade sig forklare.

Jeg formoder, at Originalen har havt *eirilidi*. I den feilagtig formede 4de Rune i Ordet ser man endnu alle Streger af | 1 | ili, men de tre Runer ili er paa en aldeles usædvanlig Maade forenede¹). I *eirilidi* finder jeg en Afledning af *eirilar*, *erilar* „Krigerhøvding“ (Norg. Indskr. I, 100—102). Jeg oversætter *eirilidi* „Høvdingesmykket“. Dette Ord indeholder Suffixet *-i-dia* eller *-i-pia*, hvorved Intetkjønord dannes i germanske Sprog. Formelt (men ikke logisk) er navnlig analogt glg. *kerldi* „Mandkjøn, Menneske af Mandkjøn“ af *karl*. Som nordiske Ord, der er dannede ved dette Suffix, kan fremdeles nævnes: oldnorsk *kvendi*, glsvensk *qvendi* coll. Mennesker af Kvindekjøn, et Menneske af Kvindekjøn (ogsaa oldn. *kvendi* i Flertal); oldn. *skædi* Læder til et Par Sko, Skotøi, glg. *skyfi* = mht. *geschüehede*. Ved dette Suffix dannes i Høitysk mange Collectiver, se Kluge Stambild. § 70: oht. *juhidi* „Spand (som gaar i Aag sammen)“, *gimahlidi* „Par“, *givazzidi* „Bündel, Habseligkeiten“, o. s. v. Foran dette Suffix fremtræder tildels langt *i*, f. Ex. mht. *geswistride* ved Siden af *geswisterde* „Geschwister“. Suffixet har ikke blot Consonanten *p*, men ogsaa *d* (høitysk *t*), f. Ex. oht. *ouwiti* og *ewit*, ags. *eowed* ved Siden af got. *awepi* „Sauflok“. Suffixet har desuden deminutiv Betydning (Kluge Stambild. § 60), f. Ex. oht. *jungidi* „Unge af Dyr“.

Den Anvendelse, Suffixet efter min Formodning har i urnord. *eirilidi* „Høvdingesmykke“ af *eirilar* „Krigerhøvding“, kan nærmest sammenstilles med dets Anvendelse i mht. *vingeride* „Fingerring“ af *vinger* og i oht. *hemidi*, ags. *hemeðe* „Underplagg“²). I *eirilidi* er *d* snarest den urgamle tonende Lyd, som svarer til høitysk *t* i oht. *ouwiti*. I dette Tilfælde forholder *-di* i *eirilidi* sig til *-ðe* i ags. *hemeðe*, som got. *wratodus*, *auhjodus* forholder sig til *gabaurjopus*. Mindre sandsynlig er en anden Mulighed. Af *elifi* i det følgende synes man at maatte slutte, at det tonløse *f* og den tonende Spirant *b* i Indskriftforfatterens Sprog var faldne sammen i Indlyd umiddelbart foran Vokaler til en tonende Spirant. Derfor synes det muligt, at *eirilidi* først paa den Tid, da alle tonløse Spiranter mellem to Vokaler gik over til tonende, er opstaaet af **erilipi*. Men herimod taler den Omstændighed, at Aagedal-Indskriften ellers ganske som Urgermansk skjelner mellem *d* og *p* i Indlyd: *fahd*, *tiade*, men *aþilar*.

Jeg finder det sandsynligt, at næstsidste *i* i *eirilidi* fra først af har været kort.

Endnu kan mærkes, at samme Suffix gjenfindes i beslægtede Sprog udenfor Germansk, f. Ex. i lat. *capillitium*, *servitium* o. s. v.

Med Hensyn til Anvendelsen af *eirilar* i *eirilidi* kan mindes om ags. *eorlgewæde* „Rustning“, *eorlgestreón* „Rigdom“³).

1) Jfr. I Rune 21, der er for kort.

2) Ogsaa Adjectiver dannes ved samme Suffix, f. Ex. oht. *fremidi* „fremmed“.

3) Det forekommer mig usandsynligt og altfor dristigt at forstaa *erila-* i *eirilidi* i mere speciel Betydning om „Eruler“ eller om Krigerhøvdinge som havde været paa Krigstog i Syden. Eruler betegnes som Nordgermaner og synes at have været de eneste Nordgermaner, som i større Mængde deltog i Goternes Tog mod Syden. En Del af Erulerne drog efter Prokop i 512 fra Karpaterne tilbage til Norden, kom igjennem Danernes Land og blev optagne af Gauterne. Erulerne i Syden sender efter at have dræbt sin Konge „Ochon“ Bud til sine Brødre i „Thule“ for at faa en Konge fra dem. Se Zeuss, Die Deutschen, S. 481 f.; Müllenhoff Beovulf, S. 30 f. Man kunde tænke sig, at romerske Mynter, der blev efterlignede i Bracteaterne, ogsaa bl. a. gjennem Eruler blev kjendte i Norden og at derfor en

I det følgende deler jeg R. 21—28 UHIFALH uhifalh i to Ord uhifalh . Mandsnavnet *uha* forekommer i Ødemotland-Indskriften, ved hvis Gjennemgaaelse jeg nærmere skal behandle det. Det danner andet Led i Mandsnavnet *hariuha* (saa har Originalen, ikke *hauiuha*) paa en Bracteate fra Sjælland, Steph. Nr. 37. Derfor tror jeg, at uhI paa Aagedal-Bracteaten er Feil for Originalens uhF , *uha*. Ogsaa ellers er F og I blevne forvekslede i gammel Tid ved Kopiering af Bracteate-Indskrifter. Saaledes svarer YNI paa Bracteate Nr. 51 Steph. til YNI paa Nr. 52; I paa Nr. 49 b svarer én Gang til I paa Nr. 49 a¹).

R. 24—28 læser jeg, naar de vendes om, $\text{I}\text{F}\text{I}\text{H}$ *ifalh*. *falh* er formelt = got. *falh* „skjulte, begrov“, oldn. *fal* „skjulte“. Ordet forekommer med enklitisk „jeg“ i *falahak* paa Björketorp-Stenen, hvor Objectet er en Betegnelse for Runer. Jeg har tidligere forstaaet *falahak* som „skjulte“ (Runer), d. e. indhug hemmelighedsfulde Runer, men jeg opfatter det nu som „indgrov“ (Runer). For Betydningsovergangen ved dette Verbum kan sammenlignes „indgrave“ i Forhold til „begrave“. Paa samme Maade forstaar jeg Ordet paa Aagedal-Bracteaten. Forklaringen af i foran *falh* er mindre sikker. Jeg ser deri et Præfix til *falh* og formoder, at *ifalh* er graphisk for **infallh* „indgrov“. Jeg sammenstiller dette Præfix med got. *in-* f. Ex. i *intrusgjan* $\epsilon\gamma\kappa\epsilon\nu\tau\epsilon\iota\zeta\epsilon\nu$ „indpode“, ikke med got. *inn-*. I Angelsaksisk findes *in* forbundet med *feólan* = got. *filhan*, men hvor dette Verbum ikke har Betydningen „indgrave“: *ðæt ic in ne fele* „ut non inhaeream“.

Foran den tonløse Spirant þ er *n* udeladt i *skiþa-* paa Skärkind-Stenen i Östergötland, d. e. *skinþa-*, og ellers. Ligeledes er *n* oftere udeladt foran *d* og foran *s*. Dog har jeg ellers ikke fundet *n* udeladt i Slutningen af første Sammensætningsled.

R. 29—32, der ligesom Runerne i forrige Ord har faaet uheldige Former paa Bracteaten, har efter min Antagelse oprindeligt været mente som $\text{F}\text{I}\text{H}\text{M}$ *fahd*. Dette holder jeg for en graphisk Forkortning af **fahide* „skrev“. Om dette Verbum se Norg. Indskr. I, 82—85. At det brugtes i Bracteate-Indskrifter, godtgjøres ved Aasum-Bracteates Indskrift (Stephens Nr. 96), som ender med *fah* eller *fahi* d. e. *fahido* „(jeg) skrev“, og ved de forvanskede Bracteate-Indskrifter Nr. 49 og 49 b Steph.; se Norg. Indskr. I, 83. Netop fordi dette Präteritum jævnlig forekom i Indskrifter, kunde det skrives forkortet; det var jo alligevel let forstaaeligt. Vi har det forkortet skrevet ikke blot i den netop anførte Form paa Aasum-Bracteaten, men ogsaa i Ødemotland-Indskriften. Se i det følgende. Jeg har allerede i Norg. Indskr. I, 57 f. paapeget Sandsynligheden af, at *ai* holdt sig længer i *aih* „eier“ end i *fahido*. Derfor behøver paa Aagedal-Bracteaten *fahd* ikke at udfyldes til **fahide*.

Her skjælnes der mellem *ifalh* „indgrov“ og *fahd* (d. e. *fahide*) „skrev“. Saaledes skjælnes der mellem *reist* „ridsede“ og *fáði* i Hávam. 142:

Bracteate var betegnet som *eirilidi* „Erulersmykket“. Men denne Opfatning forekommer mig, som sagt, usandsynlig.

¹) Jeg holder det for usandsynligt, at $\text{uh}\text{I}\text{FALH}$ skulde deles *uhli falh* og at *uhli*, fuldstændigt skrevet **uhili* skulde være Demin. af *uha*, i Lighed med hvad Kluge Stammbild. §§ 58, 59 nævner.

*mioc stinna stafi,
er fáfi fimbvlpvlr
oc reist Hroptr Ravna.*

Paa Rök-Stenen er *runimgþr* en anden Mand end han, som *fáfi runar*.

Paa Aagedal-Bracteaten angiver *ifalh* Indgravningen baade af Fremstilling og Indskrift. *fahd* (d. e. *fahide*) angiver Istandbringelsen af Indskriften med Hensyn ikke blot til Runernes Former, men sandsynlig ogsaa med Hensyn til Ordenes Valg og Skrivemaade.

R. 33—42 deler jeg i to Ord $\uparrow\text{IFMM MIIYI}$ tiade *elifi*. Denne Ordafdeling antydes allerede ved de to *e*-Runer, som staa sammen. R. 38—42 *elifi* forstaar jeg som Accusativ af et Ord, der betyder „Alvekvinde“¹⁾. *elifi* skulde i historisk Oldnorsk hede **elfi* Nomin. **elfr*, i Gotisk **albja* Nomin. **albi*. Dette Hunkjønssord er dannet af *álfr* som oldn. *merr* f. af *marr*, ags. *wylf* f. af *wulf*, o. s. v., se Kluge Stamm bild. § 37. *elfr* „Alvekvinde“ er formelt identisk med det *elfr*, der i historisk Nordisk findes som andet Led af menneskelige sammensatte Kvinde navne, der svare til Mandsnavne paa *-álfr*: oldn. *Pórelfr* Landn. 2, 18 (Ísl. ss. I, 115); oldsvensk *Arnelfr*, *Áselfr*, *Dísselfr*, *Fridelfr*, *Gunnelfr*, *Hróðelfr*, o. s. v., se Lundgren „Spår af hednisk Tro“ S. 36 f. Disse danne Accus. paa *-elfi*. Et til **elfr* „Alvekvinde“ svarende Hunkjønssord findes i mht. *elbe*. Med et forskjelligt Suffix er dannet mht. *elbinne*, ags. *elfen*. I historisk Oldnorsk bruges det sammensatte *álfkona*²⁾. *elifi* med *f* er yngre Skrivemaade for en tilsvarende med *b*. Jfr. herom Norges Indskr. I, 108 f. og 131. I det foregaaende har jeg ene og alene af sproglige Grunde læst *alal[b]u* paa By-Stenen. I Forening med Prof. Rygh har jeg nu paany undersøgt den Rune, som med *u* er forbundet til en Binderune, og vi har ment at se, at Runen kan være Y f , men ikke kan være *b*. *elifi* paa Aagedal-Bracteaten er altsaa analogt med *alalifu* paa By-Stenen. Da Rök-Stenen endnu skriver *ualraubar* men *ulfar*, tør man formode, at Forskjellen mellem den tonende Spirant *b* og den tonløse Spirant *f* er bleven opretholdt længere i Østsvensk end i Norsk. I *elifi* er *e*, der vel har været udtalt aabent, opstaaet ved *i*-Omlyd af *a*. Jfr. *gestumr* Stentofta, *u[b]t* By og *Ethebrugi* hos Jordanes. Se Norg. Indskr. I, 106 f. Medens der mangler en Vokal mellem *l* og *h* i *falh*, har der mellem *l* og *f* i *elifi* udfoldet sig en „Svarabhakti“-Vokal, der fremtræder som *i* i Lighed med *i* i Udlyden. Tilsvarende Former forekommer i

- 1) Jeg forsøgte først at opfatte *elifi* som Dativ af et menneskeligt Kvinde navn og at oversætte *tiade elifi* „bestemte (Bracteaten som Gave) for Elf“. Men herimod taler det følgende *an it* „paa det“ (d. e. paa Smykket). Thi det vilde være en altfor haard Construction, at *an it*, naar dette ikke kunde forbindes med *tiade elifi*, skulde ved disse Ord være adskilt fra *ifalh fahd*. Desuden kunde det ikke vel siges „Uha bestemte (Smykket) for Elf“, naar det først heder „Rikithir eier Smykket“.
- 2) I Sjalinna Thröst S. 31 heder det paa Glsvensk: Thu skalt ey thro oppa maro eller elfwa. Rydqvist II, 75 anfører af et svensk Skrift fra 1774 den Folketro, at Engle „som blifvit kastade i strömar äro blefne älfvar“. Det synes tvivlsomt, om Ordet i disse Steder, som Rydqvist mener, er opfattet som Hunkjønssord. I Nysvensk heder det *älfva* pl. *älfvor*. Gldansk *elv*, Flertal *elve*; se Kalkar. Om de svenske og danske Former med Vokalen *e*, *ä* egentlig tilhøre Hunkjøn eller om de svare til ags. *ielfe*, *ylfe* pl. (der synes at være Hankjøn- og ikke Hunkjønnsform), kan jeg ikke afgjøre.

de med den kortere Rækkes Runer skrevne Indskrifter: *ialibi* Lilj. 708, d. e. *hjalpi*, men i Lilj. 707 (paa en Sten, der er reist af samme Mand som Stenen Lilj. 708) *hialubi*; *efitix* Lilj. 19; *abilir* Lilj. 1069 efter C. Säve, og lign. Af angelsaksiske Runeindskrifter kan sammenlignes *wylif* Stephens II, 471 f., *helipæ* III, 180 f.

I tidligere Indskrifter med den længere Rækkes Runer er den indskudte Vokal **a** uden Hensyn til, hvilken Vokal der følger; f. Ex. **worahto** Tune, se Norg. Indskr. I, 16.

elifi viser samme Endelse i Accusativ som historisk Nordisk, medens Gotisk danner Accus. *haiþja* til Nomin. *haiþi*.

Accus. **elifi** er Object for det foregaaende Ord **tiade**. Dette er Præter. 3dje Ps. Ental. Endelsen **-e** forekommer ellers f. Ex. i **orte** By (Norg. Indskr. I, 102). Det vilde fra Betydningens Side passe godt at opfatte **tiade** som oldisl. *tjáði*. Da vilde **tiade elifi** være „fremviste Alvekvinden“, d. e. fremstillede Billedet af Alvekvinden. Men *tjáði* synes at være en forholdsvis sen Analogidannelse efter *tjá* (af *téa*) i Infín., Præs. Indic. 3 Ps. pl. og i Præs. Cj. 1 Ps. sg. Jeg har tidligst fundet *tiapi* af *tjá* „fremstille“ i Ól. s. helga (Chri.a 53) S. 175 L. 30. Derimod Pcp. *teþ* Vølund. 15, *teþi* Brot af Sig. 13, *tédi* i Rim med *réð* Har. s. harðr. Kap. 70. Formen *tjáði* er maaské kun islandsk, ikke norsk, thi Aasen har fra nynorske Bygdemaal kun *tedde*. *tjáði* er heller ikke dansk eller svensk. Derfor opfatter jeg **tiade** som Præter. af et til oht. *gizehôn* „anordne“, mht. *zehen* „anordne, foranstalte, bringe istand“, ags. *teohhian* „anordne, bestemme, indrette“ svarende Verbum¹). Jfr. **tiard** i Odemotland-Indskriften. **tiade** er da opstaaet af en ældre Form **tehōde*. At **h** her er faldt bort mellem to Vokaler, medens det er bevaret i **fahd**, d. e. *fahide*, forklarer jeg deraf, at der i **tiade** laa stærkere Tone paa anden Stavelse, hvis Vokal oprindeligt var lang, end i **fahide*, hvis *i* var kort. At **i** i **tiade** er indtraadt istedenfor det oprindelige *ě* (jfr. **rikiþia**), staar maaské ogsaa i Forbindelse med den stærke Tone, som laa paa den anden Stavelses Vokal. I første Stavelse kunde derfor indtræde et Vokalskifte, som kun hørte hjemme i svagt betonedede Stavelser. At første Stavelses Vokal i Former, som phonetisk var analoge med **tiade**, senere gik over til Consonant, viser, at **i** i **tiade** var svagt betonet.

I **tiade** er **a** opstaaet af langt *o*, medens **o** er bevaret i **haukoþur** paa Vånga-Stenen i Vest-Götl. (hvor tredje Stavelse har været svagere betonet end i **tiade**) og i **sijoster** (efter en anden Læsning **siþoster**) paa Tune-Stenen.

Med Hensyn til **a** af ældre *ō* kan **tiade** sammenlignes med **runar** Istaby, Björketorp. Jeg er nu tilbøielig til, i Modsætning til Norg. Indskr. I, 17, at vende tilbage til min første Opfatning, at **witadahalaiban** Tune er opstaaet af **witōdahlāiban*, thi anden Stavelses Vokal kan her i det sammensatte Ord have havt en svagere Bitone end **o** i **sijoster**, **worahto**, **þrijor**, **arbijano**²).

De tre Udtryk **ifalh**, **fahd** (d. e. *fahide*) og **tiade elifi** er stillede ved Siden af hinanden uden at være forbundne ved nogen Partikel: „Uha indgrov, skrev (og)

¹) Ags. *teohhian*, mht. *zehen* af en Grundform **tehwōn* (Kluge).

²) Graphisk er det muligt at opfatte **witada-** som **witanda-*, men fra Betydningens Side forekommer dette mig usandsynligt.

anordnede Alvekvinden“. Det sidste Udtryk betegner: bragte Fremstillingen af Alvekvinden istand. Se herom mere i det følgende. Lignende Asyndeton er jo i forskjellige Sprog sædvanligt ved tre sidestillede Led.

Binderunen 43 læser jeg *an*, og jeg forstaar dette *an* som Præposition „paa“ = oldn. *á*. Den samme Form af Præpositionen forekommer paa Bracteate Nr. 25 Steph. i Forbindelsen *an walahakurne*, hvilket man har tolket „paa den vælske Krone“, d. e. paa Bracteaten, hvorpaa et udenlandsk Diadem er afbildet¹). Derimod har Møjebro-Indskriften Præpos. *ana*. Jfr. min Afh. „Rök-Stenen og Fonnaas-Spænden“ S. 29.

R. 44—45 it er Acc. sg. n., styret af *an*. Det betyder „det“ og viser tilbage til Betegnelsen for Smykket *eirilidi* i det foregaaende. *it* hører sammen med det ensbetydende got. *ita*, oht. mht. *ez*, nht. *es*, lat. *id* o. s. v. Urnord. *it* forholder sig til got. *ita* som urnord. *þat* til got. *þata*. Se Norg. Indskr. I, 104. Om *it* jfr. *ajjid* i Ødemotland-Indskriften i det følgende. Udtrykket *an it* „paa det“ synes at vise, at *þat* paa Aagedal-Indskriftens Tid endnu ikke havde overtaget sin anaphoriske Anvendelse, ialfald ikke i dens fulde Omfang. *þat* brugtes vel dengang mest med demonstrativ Betydning. Jfr. dog ogsaa *sa* Fonnaas (Norg. Indskr. I, 64 f.) som Artikel.

Pronominalstammen *i-* „den“, Nomin.-Acc. *it* er, flecteret med Betydningen „den“, ikke længer i Brug i historisk Nordisk. Men Relativpartikelen *er* synes formelt at være = got. *is* „den“.

I *an it* er *an* forbundet med Accus., medens *det* i Udtrykket *wurte runor an walahakurne* paa Tjurkö-Bracteaten er forbundet med Dativ. I historisk Oldnorsk siges *rísta* eller *merkja rúnar á horni, skrifa sögur á eldhúsi*, o. s. v. Men i Nyisl. heder det *draga líkneski (mynd) e—s á e—ð* (f. Ex. *á skjöld*), med Accus. Hos Luther heder det: *der sein haus auf einen felschen bauet*, men hos Ulfila: *gatimrida razn sein ana staina*. Paa Latin heder det *incidere aliquid in aes og in tabula*.

Efter det foregaaende antager jeg, at den her behandlede Bracteate-Indskrift skulde afdelt i Ord rigtig lyde som følger²): *aþila rikiþia ai* (d. e. *aih*) *eirilidi uha ifalh* (d. e. *infalh*) *fahd* (d. e. *fahide*) *tiade elifi an it*.

Dette oversætter jeg saa: „Den høibaarne Rikithir eier Høvdingesmykket. Uha indgrov, skrev (og) anordnede (Billedet af) Alvekvinden paa det (d. e. paa Smykket)“.

Denne Tolkning er ikke i alle Dele sikker. Men jeg tror ialfald uigjendrivelig at have godtgjort, at Aagedal-Bracteates Indskrift eller rettere dennes Original har indeholdt nordiske Ord. Aagedal-Bracteaten og dens Original maa derfor have været arbejdede af Nordboer.

1) Denne Forklaring er given af Henning (Die deutsch. Runendenkm. S. 123) og var mange Aar tidligere meddelt mig af Prof. Vilh. Thomsen. Jfr. ags. *corenbæg* Anglia XI, 173, der indeholder lat. *corona*.

2) De Runer, som paa Bracteaten er forvanskede eller utydelige, gjengiver jeg ved underprikkede Bogstaver.

Intet af de to paa Aagedal-Bracteaten forekommende Personnavne *rikiþia* (oht. *Richideo*) og *uha* (oht. *Uwo*) forefindes som historisk nordisk Personnavn, men begge Navne har ogsaa været brugte i Sydtyskland. Det samme er Tilfældet ved en Række andre Personnavne, som forekommer i urnordiske Indskrifter. Saaledes *hadulaika* (oht. *Hadaleih*); *hagustaldar* (oht. *Hagustalt*); *niuwila* (oht. *Niwilo*); *Angilaskalka* (oht. *Engilscalh*); *iufingar* (oht. *Eodunc*) og flere andre. Dette kan i Fremtiden bidrage til at kaste Lys over de germanske Stammers ældste Vandringer.

Naar paa den anden Side de fleste af de i den historiske Tid sædvanligste nordiske Personnavne mangler i de urnordiske Indskrifter, saa se vi, at nordisk Eiendommelighed med Hensyn til Personnavne ikke har udviklet sig i fremtrædende Grad førend i Vikingetiden.

I Aagedal-Indskriften siges det ifølge min Tolkning, at der paa Bracteaten er fremstillet en Alvekvinde (Accus. *elifi*). Udtrykket *elifi* kan ikke oplyse noget om, hvad vedkommende Billede, et Menneskehoved over et firføddet Dyr, fra først af har skullet betegne eller hvorfra dette Billede har sin Oprindelse. Men derimod godtgjør Udtrykket *elifi*, at den Mand, som grov Billedet ind i det Stempel, hvorefter Aagedal-Bracteaten Original blev dannet, troede, at Billedet forestillede en Alvekvinde. Om dette blot var hans individuelle Opfatning eller om det stemte overens med en blandt hans Samtidige mere udbredt Antagelse, derom kan vi intet vide.

Fremstillingen, et Menneskehoved over et firføddet Dyr, har uden Tvivl fremmede Forbilleder. Hvor disse har hørt hjemme, hvad de oprindelig har udtrykt og paa hvilke Gjenstande de har været at se, det behøver jeg her ikke at undersøge. De fremmede Forbilleder er i denne Fremstilling omdannede til en for Nordboerne eiendommelig Type, som paa forskellige Maader varieret fandtes paa en Mængde Smykker, der udbredtes rundt om i Norden. Vi maa derfor nødvendig tænke os, at et saa fantasirigt og selvstændigt Folk som Nordboerne lagde sin egen af de fremmede Forbilleders Mening uafhængige Opfatning ind i disse Billeder, og det ligger nærmest at formode, at de i dem søgte Fremstillinger af sin egen Sagnverdens Skikkelser.

Vi kan her sammenligne en af Rygh i Afhandlingen „To norske Oldfund“ i Christiania Videnskabselskabs Forhandlinger 1872 udgiven Guldmynt, som er funden sammen med mange andre Oldsager i en Grav paa Aak i Romsdalen. Rygh har i denne Mynt, der er forsynet med Indfatning og Hempe for at kunne bæres som Smykke, paavist en barbarisk Efterligning af en romersk Mynt af Magnentius fra 350—353. Originalens Kappeffig paa Keiserens Skulder er i Efterligningen bleven til en Fuglehals med Hovedet vendt mod Brystbilledets Nakke. Rygh bemærker derom: „En saadan Efterligning aabnede Rum for Forestillinger, som havde en ny, for det romerske Forbillede fremmed Mening.“

Vi véd desuden, at Nordboerne og andre Germaner har omtydet Kunstværker, som de saa i fremmede Lande, til Fremstillinger af hjemlige Sagnfigurer.

Germanske Pilegrimme fortalte saaledes, at Marcus Aurelius's Rytterstatue i Rom fremstillede den gotiske Konge Theoderik, hvis Navn fløi viden om paa den germanske Heltedigtningens Vinger. I Miklegards Hippodrom troede Væringerne at se Billeder af Æser, Volsunger og Gjukunger, støbte i Kobber. Rigt smykkede Kors, som Nordmændene saa rage op paa Englands Jordbund, blev af deres Fantasi flyttet over i den hjemlige Gudeverdens Midte. Hvormeget lettere kunde ikke en Nordmand paa et Smykke af en i Norden sædvanlig Form i et eiendommeligt nordisk Billede, der ofte fandtes paa slige Hængesmykker, tro at se en Fantasiskabning fra den hjemlige Forestillingskreds, en Alvekvinde?

Troen paa Alverne, disse Aander der først og fremst færdes i Luft og Vind, men ogsaa i Vand, i Skov og Mark, er ældgammel, langt ældre end Eddadigtningens Mythologi. Mange Træk af denne Forestillingskreds, som ikke træde frem i Eddadigtene, har Nutidens Folketro bevaret som Arv fra umidelige Tider.

Den Omstændighed, at Bracteaten Billede kun viser et Hoved, uden Hals eller Ryg, ikke en hel Rytter paa Hesten, kunde let fremkalde Forestillingen om, at det var et overnaturligt Væsen, som her var afbildet. Og Hovedgrunden til, at Stempelskjereren i det Bracteatebillede, som han efterlignede, troede at se en Alvekvinde, er vistnok det lange strittende Haar oventil og den sammenflettede langt udstaaende Pisk af Nakkehaaret (hvilken er opstaaet ved en Forvanskning af Diamets Ender i det fremmede Forbillede). Haaret fremhæves jo netop ved Alvekvinder og beslægtede kvindelige Væsener. Det heder f. Ex. i det germanske Folkesagn, at Alvekvinderne bære langt lyst Haar¹⁾, eller at Skovens Alvekvinder flygte for den vilde Jæger med flyvende gult Haar²⁾. Væsener som „Frau Holle“ og „die wilde Bertha“ har uredt Haar. At man har tænkt sig Alvekvinder med sammenfiltret Haar, tør man slutte deraf, at Alver og Marer sammenfiltre Man og Hale paa de Heste, de ride, til *marelockar, elflock, Alpzopf, Alpschwanz*³⁾. Dette staar i Forbindelse med, at Alvekvinder og beslægtede Væsener, som den nordtyske *Walriderske*, farer i Hvirvelvinden⁴⁾. Hvad her er anført, viser, at Alvekvinder og beslægtede Væsener tildels tænktes ridende. Ogsaa i andre Sagn rider Alver⁵⁾.

Vi har altsaa, tror jeg, i Ordet *elifi* „Alvekvinde“ paa Aagedal-Bracteaten en af de yderst sparsomme Oplysninger om Nordboernes mythiske Forestillinger før Vikingetiden⁶⁾.

For Bestemmelsen af den Tid, som Indskriften paa den os foreliggende Bracteate og dens Original tilhører, skal jeg først nævne nogle Sprogformer, som henvise til en senere Tid end den, i hvilken flere andre urnordiske Indskrifter er

¹⁾ E. H. Meyer, German. Mythol. S. 124.

²⁾ Meyer S. 129. Prof. Moltke Moe henviser bl. a. til „Värend“ I S. 253, F. Magnusen Eddalære IV, 281 ff.

³⁾ Grimm Deutsche Myth. ³ 433; E. H. Meyer 121, 275.

⁴⁾ E. H. Meyer 120.

⁵⁾ Prof. Moltke Moe henviser bl. a. til Guðm. s. góða Kap. 4.

⁶⁾ Jeg har S. 200 nævnt den Formodning, at Ordet *walhakurne* paa Tjurkö-Bracteaten (Stephens Nr. 25) hentyder til Fremstillingen paa Bracteaten. Det samme har jeg (Norg. Indskr. I, 126 f.) formodet om Ordet *glaugir* paa en Bracteate fra Dannenberg.

tilblevne. I *eirilidi* synes *ei* at maatte være opstaaet af *ē* ved Indflydelse af følgende *i*, ligesom i *eirilar* i By-Indskriften (som jeg sætter til c. 650—675) og i Veblungsnes-Indskriften, der neppe er meget ældre, medens vi finder *erilar* i Indskrifterne fra Varnum (c. 550—600?), Lindholm, Kragehul (5te Aarhundred?).

fahd skal sandsynlig udfyldes til *fahide* og er da en yngre Sprogform end *faihido* Einang (c. 450), men overensstemmende med *fah* paa Aasum-Bracteaten og *fahi-* i den Indskrift, som er nævnt i Norg. Indskr. I, 84. *tiade* er opstaaet af en ældre Form **tēhōdē*, men *a* af *ō* findes dog mulig allerede i *witadahalaiban* paa Tune-Stenen. *tiade* viser sig ogsaa ved Mangel af *h* og ved *i* som en yngre Form.

I *elifi* viser Skrivemaaden med *f*, ikke *b*, hen til forholdsvis sen Tid. En analog Form *alaifu* har jeg ovenfor S. 198 troet at finde paa By-Stenen. Tidligere forekommer ikke noget tilsvarende. Ogsaa det af *a* ved Indflydelse af følgende *i* opstaaede *e* i *elifi* viser hen til forholdsvis sen Tid. Sammenlign hermed *gestumr* Stentofta, *u[b]t* By (Norg. Indskr. I, 105—107); jfr. *onla* paa Søtvet-Bracteaten (I, 171 f.).

rikiþia, sandsynlig med kort *i* i sidste Stavelse, af **Rikiþewān*, er en forholdsvis sen Sprogform, som staar i bestemt Modsætning til *owlþuþewar*, d. e. *Wolþuþewar*, paa Torsbjærg-Dopskoen. Ogsaa *aþila* af **apilix* er en forholdsvis sen Sprogform. Skrivemaaden *ai* for *aih* er ellers paavist paa en Bracteate fra Næsbjærg i Jylland.

Sprogformerne synes efter dette at tale for, at Aagedal-Bracteaten Indskrift forudsætter en Original, som har været omtrent samtidig med By-Indskriften eller lidt senere.

I Runernes Former viser den senere Tid sig mindre. Medens *h* i *uha* og i *falh* har Former, som ikke væsentlig afvige fra de sædvanlige, har *h* i *fahd* en senere Form med Tværstregen fra den ene Stavs Top til den anden Stavs Basis. Jfr. om denne Ødemotland-Indskriften. Paa den anden Side kan det fremhæves, at Aagedal-Indskriften har nogle Runeformer, som er mere oprindelige end Runeformer, som forekommer i flere andre Indskrifter med den længere Rækkes Runer.

Bracteaten har to Gange *Y* med Kvistene opad, hvilken Form 6 Gange forekommer paa By-Stenen, der én Gang har *Λ* (Norg. Indskr. I, 114). Flere andre Indskrifter viser, at de to Former længe blev brugt samtidig. Formen *Y* forekommer endnu i de blekingske Indskrifter fra Istaby og Björketorp.

Aagedal-Bracteaten har for *k* bevaret en oprindeligere Runeform end den, som findes f. Ex. paa Varnum-Stenen (hvis Indskrift dog sandsynlig er ældre end Aagedal-Bracteaten) og paa Kragehul-Spydskftet samt paa Lindholm-Amuletten. Ogsaa her se vi, at ældre og yngre Former af samme Rune længe har været brugte samtidig. Aagedal-Bracteaten har 2 Gange den gamle Form for *e*, og denne forudsættes af den forvanskede Rune 37. By-Stenen har 2 Gange en gammel Form for *e*, men 1 Gang en yngre, der kan betegnes som mere sporadisk (Norg. Indskr. I, 113).

Den eneste Rune for *a* er paa Aagedal-Bracteaten, som i de ældste Indskrifter, f. Dette er ogsaa Tilfældet i Indskrifterne fra By og Ødemotland, ja endnu i

Upsala-Øksens Indskrift, medens det derimod afviger fra de blekingske Indskrifter
Skrivemaade.

Naar jeg sammenfatter alle sproglige og graphiske Eiendommeligheder,
forekommer det mig efter et subjectivt Skjøn rimeligt, at Indskriften paa den
Bracteat, af hvilken Aagedal-Bracteaten er en Efterligning, har været omtrent
samtidig med By-Indskriften, fra c. 650—675 eller lidt senere end By-Indskriften.
Aagedal-Bracteaten, som jeg ansér for en Efterligning paa første Haand, er neppe
meget yngre. Dette Skjøn stemmer overens med det paa lignende Maade opgjorte
Skjøn, som Prof. Rygh S. 187 har udtalt om Aagedal-Fundets Tid¹).

Aagedal-Indskriften har overbevist mig om, at de yngre Bracteat-Indskrifter
gaa længere ned i Tiden end jeg endnu S. 166 har voget at antage.
